

ארבעה בנים: על "טיפוסים" בעם היהודי

01 לבית הספר היסודי

לפני בואנו לארץ ישראל לא היינו עם ולא היינו קיימים. על אדמת ארץ ישראל נוצר, מִשְׁבְּכֵי עַמִּים שׁוֹנִים, הָעַם הָעֵבְרִי. על אדמת ארץ ישראל גדלנו, עליה היינו לאזרחים; בייצרנו את אמונת האל האחד נשמנו אל קרבנו את רוחות הארץ, ובהיאבקנו לעצמאות ולשלטון אפף אותנו אווירה והזין את גופנו הדגן שצמח על אדמתה. בארץ ישראל התפתחו רעיונות נביאינו, ובארץ ישראל הושמע לראשונה 'שיר השירים'. כל אשר עברי בקרבנו ניתן לנו על ידי ארץ ישראל; כל השאר אשר בנו - איננו עברי. ישראל וארץ ישראל - חד הן, שם נולדנו כאומה ושם בגרנו. וכאשר באה הסערה והטילתנו אל מחוץ לתחומי הארץ, לא יכולנו עוד לגדול, כפי שלא יוכל לגדול עץ שנעקר מן הארץ, וכל חיינו הוקדשו רק לשמירה על ייחודנו זה שנוצר בארץ ישראל.

כתבים, 'ציונות וארץ ישראל', ייבירייסקאיה ז'יזן, 1904;
כרך 'כתבים ציוניים ראשונים', 123 - 124

ארבעה בנים בהגדה של פסח וארבעה בנים במשנתו הציונית של ז'בוטינסקי

מבוא

ארבעת הבנים בהגדה של פסח מייצגים ארבעה טיפוסים בעם ישראל. בכל דור ודור מפרשים הוגים ופרשנים את דמותם של הבנים, עפ"י טיפוסים שונים בעם היהודי בתקופתם. גם ז'בוטינסקי עסק בארבעת הבנים של עם ישראל, ותיאר אותם במעשיהם ובמחשבותיהם על הציונות ועל ההתחדשות הציונית בארץ ישראל. בדפים הבאים נלמד על יחסו של ז'בוטינסקי ל"טיפוסים" השונים בעם ישראל עם ראשית הציונות, ונשווה אותם לארבעת הבנים בהגדה של פסח המסורתית.

הפתיחה ל"ארבעה בנים" בהגדות (המסורתית וזו של ז'בוטינסקי)

בהגדה על יציאת מצרים אנו קוראים: "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול". לכל אחד ואחד מהם עונים כטעמו וככוח תפישתו.

כְּנֶגֶד אַרְבַּעַה בְּנֵים דִּבְרָה תּוֹרָה:
אֶחָד חָכֵם,
וְאֶחָד רָשָׁע,
וְאֶחָד תָּם,
וְאֶחָד שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשַׁאֵל.

מקרא

כך מסופר בהגדה של פסח

כך נספר על ז'בוטינסקי

כך מסופר ב"ארבעה בנים" של ז'בוטינסקי

וכך ננסה להבין מה הקשר בין ההגדה של פסח, ל"ארבעה בנים" של ז'בוטינסקי ולהגותו.

לא, ז'בוטינסקי חשב שזוהי ישראל דרוך אחיור ארצו, ארץ-ישראל, וזהו הטיב כה. הוא האמין שבארץ-ישראל יוכל העם היהודי להקים חברת מוסת, שתטמט דומה אל העמים. ארבעת הבנים של ז'בוטינסקי מייצגים ארבעה טיפוסים של יהודים, בני הדור המתבוננים אל המסתתרים בתהליך התחייה האומית. מה, אדעתכם, יכול ז'בוטינסקי על כל אחד מארבעת הבנים? מה תהיה שאלתו של כל בן, ומה תהיה התשובה אל בן?

הבן החכם

שאלת הבן החכם בהגדה של ז'בוטינסקי

הבן החכם מקמט את מצחו הבולט, מסתכל בעיניו הגדולות ומשתדל להבין מה פשר הדבר? למה בתחילה אהבו המצרים את אבותיו, קיבלו אותם בזרועות פתוחות, ואחר כך התחילו לוחצים ומענים אותם; ומה מוזר הדבר, לחוץ לחצום, ענה עינום ולצאת ממצרים לא הניחו להם בשום אופן. מה טעם הדבר, אבא? - שואל הבן החכם.

שאלת הבן החכם בהגדה

חכם - קוה הוא אומר?
 קוה העדות והחקים והמושפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?

אזילה אירוע בתולדות עם ישראל מתייחסת השאלה בהגדה המסורתית?

תשובת האב, על פי ההגדה המסורתית

ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח: אין מפתירין אחר הפסח אפיקומן:

« אזילה אירוע בתולדות עם ישראל מתייחסת השאלה בהגדה של ז'בוטינסקי? »
 « כמה דומה אז שונה שאלת הבן אפי ז'בוטינסקי אשאלת הבן בהגדה? »

התשובה שמדינה ההגדה והסיב אכן החכם מתייחסת אלוהות הפסח. פירוט אפסרי אלוהות: אין אלוה אחר קרבן הפסח קינח, כדי לא "לקלק" את טעם קרבן הפסח שנותר בפה. מה דעתכם?
 הדין פירוט אחר אלוהות האב אכן החכם.

תשובת האב לבן החכם על פי ז'בוטינסקי

את כל הסיפור של יציאת מצרים תמצא, בני, כלול בשני פסוקים הכתובים בתורתנו הקדושה. [...] כשתגדל ותקרא ספרים הרבה, יתחוור לך, שבכל נדודי עמך נמצאים שני הפסוקים הללו, ביניהם מטלטל הגורל של עמך [...] את הפסוק הראשון תמצא בספר בראשית, שם מסופר איך הציג יוסף את אחיו לפני פרעה ומה יעץ להם. האנטישמים קוראים ליעקב "הזייד [כינוי גנאי ליהודי] הראשון עלי אדמות" [...] הפסוק השני כתוב בספר שמות, ובו מסופר על מות יוסף "ויאמר [פרעה] אל עמו [...] הבה נתחכמה לו פן ירבה [...]".
 בשני הכתובים הללו, בני, נמצא כל הספור של נדודינו. מה פשר הדבר, בני? איך מביין? אילו ידעת את קורות נדודינו החדשים, היית מביין מדוע הפך לבם לשנוא אותנו. [...] וכך נמשך הדבר למן אותו הזמן, בכל מקומות נדודינו. [...] את "תועבת מצרים" את כל המלאכות הבזויות הם מוסרים לנו [...] עד ש"ונתחכמה לו" בעינויים ופרעות וגירוש. כך היה וכך הווה וכך יהיה [...]

« מהו הספור של נדודינו בתשובת האב אכן החכם, על פי ז'בוטינסקי? כתבו אירועים היסטוריים המדויקים את דברי האב. »
 « בהגדה כתוב: "כל דור ודור חייב אדם ארזות קצמו כאילו הוא יצא ממצרים". וכתוב עוד: "טבל דור ודור, קומדים קיינו אלוותנו [...]". - כיצד תומכים דברים אלה בתשובת האב אכן החכם על פי ז'בוטינסקי? »
 « כמה שונה תשובת האב על פי ז'בוטינסקי מאלה בתשובת האב על פי ההגדה? »

” הלאכתי, מלאכתי אחד הבנאים השוקדים על הקמת מקדש חדש לאל יחיד ששמו - עם ישראל

ז'בוטינסקי חזה את השואה הנאצית המרחפת על יהודי אירופה. בנאום ליהודי פולין הוא קרא להם להימלט מאירופה לפני בוא האסון במילים אלה: מזה שלוש שנים אני פונה אליכם, יהודי פולין, עטרת יהדות העולם בקריאה. אני מזהיר אתכם בלא הפוגה, שהקטסטרופה מתקרבת. שערותי הלבניו וזקנתי בשנים אלו, כי לבי שותת דם על שאתם, אחים ואחיות יקרים, אינכם רואים את הר-הגעש שיתחיל תיכף לפלוט את אש ההשמדה. אני רואה מראה איום; הזמן קצר בו אפשר עוד להינצל. [...] האזינו לדברי בשעה השתים-עשרה: למען השם יציל-נא כל אחד את נפשו, כל עוד יש זמן לכך והזמן קצר! ועוד דבר ברצוני לומר לכם ביום תשעה-באב זה: אלה שיצליחו למלט את נפשם מהקטסטרופה, יזכו לרגע החגיגי של שמחה יהודית גדולה: לידתה מחדש ותקומתה של מדינה יהודית. איני יודע אם אני אזכה לזאת, בני - כן! אני מאמין בזאת כשם שאני בטוח שמחר בבוקר שוב תזרח השמש. אני מאמין באמונה שלימה. נאום בווארשה, 1938

מיצד תשובת האב, אכן החכמה, קא פי ל'בוטינסקי, כאה אידי ביטוי פ'נאומא
איהודי פולין?

לאחר הפרעות בקישינב, שבהם נטבחו יהודים רבים, תרגם ז'בוטינסקי את שירו של ביאליק "בעיר ההרגה". בהקדמה לשירו של ביאליק כתב ז'בוטינסקי על הזוועות שראה בעיר קישינב מיד לאחר הטבח ביהודים:

בעיר ההיא ראיתי תוך סחי פיסה אחת מגויל תורה קרוע. ניערתי בזהירות מקלף נצחי את האבק שבו היה זרוע; ושם כתוב: "ב א ר ך נ ו כ ר י ה" - רק שתי מילים מספר עם-הנצח. בשתי מילים הללו חבויה היסטוריה של כל פרעות הרצח.

”
נוער טוב מזה לא
ראתה עוד התולדה
העולמית (על הנוער
העברי)

הבן הרשע

שאלת הבן הרשע על פי ז'בוטינסקי

הבן השני - הרשע - יושב לו בהרחבה, מרכיב רגל על רגל, חושף שיניו דרך לגלוג ושואל: אלו מנהגים וזכרונות משונים הם אלה אצלכם? מוטב היה לשכוח את השטויות הישנות הללו!

« איזו דמות מנסה "ז'בוטינסקי" לכתוב את הכן הרשע? איך הוא מפרט את המושג "רשע"?

« מהי שאלתו של הכן הרשע, על פי ז'בוטינסקי? מהם המנהגים והזכרונות שקיווהם הוא שאל?

« כמה שונה או דומה שאלת הכן הרשע, על פי ז'בוטינסקי, לשאלת הכן הרשע בהגדה?

« הסבירו את הפרטנות של ההגדה לדברי הכן ואת המאזנה לא.

« האם הייתם ממליצים על תשובה אחרת? מהי המאזנה?

שאלת הבן הרשע בהגדה המסורתית

רשע מזה הוא אומר?
מה העבודה הזאת לכם?

הסבירו את שאלת הכן הרשע. מדוע הוא אומר "לכם" ולא "לנו"?

ההגדה מפרשת את כוונת הרשע

במילה "לכם"

לכם - ולא לנו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר.

וממליצה לאב

ואף אמה הקהה את שניו [נזוף בו] ואומר לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". לי ולא לנו. אלו הנה שם, לא הנה נגאל.

התשובה לבן הרשע על פי ז'בוטינסקי

בתשובה ללעגו, ספר-נא לו, שכבר היו לנו כמותו, עוד במצרים העתיקה. לעגו לכל תקוות עמם והעדיפו לצדד עם פרעה[...]

"אתה הקהה את שיניו" - מייעצת ההגדה בתשובה לבן הזה. אבל תמה אני אם אפשר להקהות את שיניו. הואיל והוא יותר מדי אדיש[...]. אם כבר למד לדבר על עמו בלשון "לכם", אין לו תקנה עוד. הוא ילעג לכם. [...] ולא יעלה בידך להקהות את שיניו.

ואין צורך "להקהות את שיניו". ילך לו לשלום בשיניו הבריות. המסכן, עוד יהיה זקוק להן, לשיניו, במחנה המנצחים שעליהם תשוקתו. שם יצטרך לפצח אגוזים קשים:

והקשה מכול הוא אגוז הבוז. ופעמים לאין מספר יצטרך לעבור בשתיקה על בעיטות שיבעטו בו, בתשובה להתרצותו, ועל רוק שירקו בפניו, כתשובה לדברי חנופה, ויצטרך לקבל עליו את הדין בשיניים קפוצות. ובסופה של דרך חיו, כשיווכח שכל הדרך הזאת לא היתה אלא כחש וכזב לבני-אדם ולנפשו שלו, ואם נפשו שלו האמינה בכזב זה, הרי הבריות לא האמינו בה מעולם - אז, אולי, יכבוש בן אובד זה את פניו בקרקע, יפרוש כפיו, יתלוש שערתיו ויכרסם רגבי עפר באותן השיניים עצמן, החשופות עתה בלעג לקדשיכם. ישמור לו את שיניו, עוד יהא זקוק להן לשם חיוכי חונף [חנופה] וחירוקי חימה באין אונים.

העולם מתחלק לשני סוגי עמים:
אלה הרוצים לגרש את היהודים
ואלה שאינם רוצים לקבלם.
נחדל לחשוב את יהדותנו למשא
כבד ונלמד להוקיר אותה

« מיהו אותו בן רשע שקליו נדבר ל'בוטינסקי' מדוע הוא אונץ' אחריו היהודים?
« מה מייקף ל'בוטינסקי' אקסות עמ' "הבן הרשע"? האם הייתה מייקפים אחרת? מדוע?
« כמה דומה אז סונה יחסו של ל'בוטינסקי' אכן הרשע מיחסה של ההגדה אכן הרשע?

« מה ניתן ללמוד מדבריה אלה, קל יחסו של ל'בוטינסקי' איהודים
המתבוללים?
« הסכימו את הפרטנות של ההגדה לדברי הכן, ואת המאזנה לאכ.
« האם הייתה מאזינים קל תשובה אחרת? מהי המאזנה?

ז'בוטינסקי האמין כי כל יהודי הוא בן מלך.
הוא קרא ליהודים להיות גאים ביהדותם,
במורשתם ובתרבותם.
ז'בוטינסקי סלד מיהודים מתבוללים,
שניסו לשכנע את העם לאמץ את תרבות
העולם ולוותר על יהדותם.

ז'בוטינסקי האמין כי כל יהודי הוא בן מלך.
הוא קרא ליהודים להיות גאים ביהדותם,
במורשתם ובתרבותם.
ז'בוטינסקי סלד מיהודים מתבוללים,
שניסו לשכנע את העם לאמץ את תרבות
העולם ולוותר על יהדותם.

« מיהו אותו בן רשע, שקליו נדבר ל'בוטינסקי'?
מדוע הוא אונץ' אחריו היהודים?
« מה מייקף ל'בוטינסקי' אקסות עמ' "הבן הרשע"?
האם הייתה מייקפים אחרת? מדוע?
« כמה דומה אז סונה יחסו של ל'בוטינסקי' אכן
הרשע, מיחסה של ההגדה אכן הרשע?

היחיד הוא היצירה
העילאית של הטבע.
היחיד הרי נוצר 'בצלם
וכדמות אלוהים

הבן התם

שאלת הבן התם על פי ז'בוטינסקי

והבן השלישי הוא תם. עיניו מביעות כנות, בהירות ויִשְׁרוּת. הוא אינו נמנה עם היודעים לחקור, לשאול, לחטט בסתירות. העולם בעיניו פשוט, ואין מקשים עליו; אוהב הוא להאמין [...] אמונה תמימה וישרה. אבא! שואל הוא, ומניח מרפקיו על השולחן [...] וכבר הוא מאמין מראש לכל מה שתגיד לו, שכן, רוצה הוא להאמין.

« מה מאפיין את הבן התם, עַל פי ז'בוטינסקי?
 « מהי טאלתו של התם? לאיזה סינוי הוא מתכוון?

« האם טאלת התם עַל פי ז'בוטינסקי דומה אף שונה לטאלת התם כהגדה?
 הסבירו.

שאלת התם על פי ההגדה

תָּם - מָה הוּא אוֹמֵר?
 מָה זֹאת?

מָה טַלְתָּ הַתָּם? מִדּוֹק?

וההגדה ממליצה

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו "בְּחֻזֶּק יָד הוֹצֵי־אֲנִי ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים".

הסבירו את תשובת ההגדה אל תם.

עצתו של ז'בוטינסקי לאב להשיב לבן התם

ואתה ספר לו בפשטות ובשקט על כל הנעשה עתה ברחבי הגולה העצומה. ספר לו כיצד הולכות ונבנות מחדש, באלפי מקומות ובאלפי ידיים, הריסות מקדשו של עם עולם. ספר לו איך לאט לאט הולך ומתגבש שוב [...] ומתוך שבריו מתחשל מחדש העם להיות תקיף בדעתו, בעל אופי משלו, ככל העמים הבריאים. [...] ספר על הנוער היהודי במכללות ברלין ווינה, הנושאים בגאווה על לבם את הצבעים הלאומיים:

לבן - כשג בארץ תלאות זו.

כחול - כמותכם מרחקי הקסם!

צהוב - כחרפתנו.

ספר איך הולכים בכל מקום וגדלים מיום ליום גאוותנו, יחס כבוד על עצמותנו ושנאה עזה אל הבורחים מן המערכה; איך למדו [היהודים בגלות] להכריז בפני העולם כולו: יהודי הננו!

ספר על המשוררים הנפלאים הכותבים עתה בלשוננו, ומה יפה ואדירה היא לישוננו, ומה גדול אושרו של עם להיות שולט בלשון כזאת.

ועוד ספר לו, איך מפטפטים בזריזות ובעליזות בלשון זו ילדי המתיישב בארץ-ישראל, וצעד אחר צעד, לאט-לאט, בדי עמל, דרך אלפי מכשולים [...] הולך ומוקם גם דבר-מה חדש, נקודת משען לתכניות והחזונות הנועזים ביותר. ספר לנפש הפשוטה והמאמינה את כל זאת ודברים רבים אחרים. הוא יקלוט דברייך מלוא חופניו ויצניעם בזהירות בתוך לבו הפתוח, ומכאן ואילך יתווסף עוד לוחם אחד אל מחננו.

קשה - זאת אומרת אפשר

« מה מייקף ז'בוטינסקי לאב אהסיב אבנו התם?

« כמה מתגאה ז'בוטינסקי?

« מה אדעת ז'בוטינסקי, יקרה אל תאחרי שיטתך את תשובת האב?

« כמה דומה אף שונה תשובת האב, עַל פי ז'בוטינסקי, לטאלת האב עַל פי ההגדה?

חלוץ איננו חי
לחען עצמו, אלא לחען
אלה שיבואו אחריו

הבן שאינו יודע לשאול

הבן הרביעי בהגדה

ושאינו יודע לשאול - אינו שואל. מה הייתה חובתו שיסאל?

ההגדה ממליצה

את פתח לו, שנאמר, והגדת לבנך ביום
ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי
בצאתי ממצרים.

הסכירו:

על איזו שאלה עונה ההגדה?

הבן הרביעי בהגדה של ז'בוטינסקי

הבן הרביעי אינו יודע לשאול. מסב הוא ב"סדר" בנימוס ודרך
ארץ וממלא את המוטל עליו, ואין עולה על דעתו המחשבה
לשאול מה ואיך למה ומדוע. [...] זהו אותו מר-נפש דל-מראה,
הסנדלר, החייט, המוכר ביצים על פתחי בתים, הסמרטוטר,
סופר סת"ם [...] נאנח ונאנק, אך בליל שבת - אלה הם הממלאים
את בתי הכנסת. הרי זהו [היהודי] שנושא על שכמו את כל סבל
הגלות, הממציא בשר-אדם גם להגירה וגם לפוגרומים [הכוונה
לכך שהוא הקרבן הקבוע לאנטישמיות].

הוא גוסס ואינו מת, הוא הולך לאבדון ואינו אובד, ודבק במצוות
כשם שדבקו בהן אבותיו, כמעט בהיסח הדעת, מתוך שוויון-
נפש, מתוך אותה אמונה שבתת-ההכרה, שבעיני אלוהים אפשר
שהיא עולה על כל התלהבות. הוא, בן ההמונים הזה, "שאינו יודע
לשאול", הוא הוא עמוד-התווך של עם-עולם ונושא עיקרי בנצח
שלו.

« ניהו הבן הרביעי, ע'ל פי ז'בוטינסקי? מה יחסו אל ז'בוטינסקי אל
הבן הרביעי? »

« מה, אדעתכם, תהיה התשובה אל האב אבן הזה, ע'ל פי ז'בוטינסקי? »

ז'בוטינסקי הצטרף לתנועה הציונית ותרם
רבות לתחייה הלאומית. הוא עודד צעירים
רבים לעלות לארץ-ישראל ולהשתתף
בהקמת המדינה. הוא פעל ללא לאות לחידוש
השפה העברית ולשימוש יומיומי בה. הוא
נאם וכתב בעברית משובחת, תרגם ספרים
ושירים רבים לעברית וקרא לכל היהודים
בארץ ובגולה לדבר עברית.

בית"ר רואה בשפה העברית את שפתו
הלאומית היחידה והנצחית של עם ישראל.
בארץ-ישראל עליה להיות לשפה היחידה
השלטת בכל שטחי החיים של היהודים;
בארצות הגלות היא צריכה להיות לפחות
שפת הלימוד, למן גן הילדים ועד לבית
הספר התיכון. בחינוכו של כל ילד יהודי עליה
לשמש הראשית והיסוד לכול; וילד שאינו
יודע עברית, אינו יהודי שלם - ואפילו הוא
בית"רי [...] שפה לאומית היא השפה שנולדה
יחד עם העם והיא מלווה אותו, בצורה זו או
אחרת, בכל דרך חייו הארוכה: הלא זו היא
השפה העברית.

ז'בוטינסקי, "רעיון בית"ר", 1934.

« ע'ל פי דבריו של ז'בוטינסקי, מדוע צריך אספר
אבן התם ע'ל התחייה הלאומית בארץ-ישראל? »
« מה יקרה אלה אחר שיסמע זאת? »

תשובת ז'בוטינסקי לבן שאינו יודע לשאול

לפי המסורת עליך לספר לבן זה על כל מה שאינו שואל. אך ילדעתי מוטב שיחשה [שישתוק] גם האב. רק ינשק, בלא אומר ודברים, על מצחו של בן זה, שהוא מן הנאמנים ביותר מכל שומרי הקודש, שאין הוא מדבר עליו בשפתי פיהו.

« מדוע מתנגד ז'בוטינסקי להנאצת ההשקפה? מה הוא מביקש מדוע?»

« איזה רצט עולה מדבריו אכן הרביעי?»

« איזה תשובה הייתה נתענה אכן הרביעי?»

על יחסו של ז'בוטינסקי ליהודים וליהדות

בעיניי, כל העמים שווים בערכם וכשרים במידה שווה. כמוכן, את עמי שלי אהבתי יותר מכל שאר העמים, אך אינו בעיניי "נעלה יותר". אולם, אם נתחיל להשוות את שיעור הקומה, יהא הכול תלוי בקנה המידה. ואז אעמוד[...] גם על קנה המידה אשר לי: נעלה יותר - מי שאיתן יותר ברוחו, מי שאפשר להשמידו, אך אי אפשר "לתת לו לקח" [ללמד אותו מוסר], מי שלעולם לא יוותר על עצמאותו הפנימית, אפילו כשעול זרים על צווארו. ההיסטוריה שלנו, ראשיתה נעוצה במילים "עם קשה עורף" (שמות לב, ט) - וכעת, מקץ יובלות כה רבים, עודנו לוחמים, עודנו מתמרדים, עדיין לא נכנענו. אנחנו - גזע שלא ירוסן לעולמים; ולא ידעתי אריסטוקרטיות [אצילות] נעלה מזו.

כתבים - חילופי מחמאות, כרך "אומה וחברה", 1911, עמ' 158; וראו גם: פליטונים, 1913

אוהב אני את עמי ואת ארץ ישראל: זה ה'אני חאמין' שלי, זו חלאכת חיי, ואין לי צורך עוד בשום דבר בעולם

עבודת סיכום

- « מיהו, אדעתכמה, הבן האהוב ביותר של ז'בוטינסקי מבין ארבעת הבנים? מדוע? מה מייצג הבן הזה?»
- « ממה שאלתם באמצעות הסיפור "ארבעה בנים" של ז'בוטינסקי, כתבו מה דעתו של ז'בוטינסקי על הנושאים הבאים:
 - א. הטפה העברית
 - ב. התחייה האזרחית (חזרת העם לארצו ובניית המדינה)
 - ג. המסורת היהודית

עברית, עברית ועוד הפעם עברית